

Yılmaz Onay, işkencenin bir kişi sorunu değil, bir müessese olduğu inancında.

“YETER Kİ YAĞMUR KESİLMESİN DIŞARDA”

Demokrasi mücadelesinin kazanılması ile işkencenin kökünün kazanması, bizim toplumumuzda iç içe bir çabadır.

Türkiye'nin tiyatro tarihinde toplumcu gerçekçi tiyatro anlayışının kurum olarak en önemli odağı olmuş, 25. sanat yılını kutlayan Ankara Sanat Tiyatrosu'ndaki küçük bir çalışma odasındayız. Yılmaz Onay'ın odası bu. Oturuyoruz, söyleşimize başlıyoruz:

► **Sayın Onay, gözaltına alınma olayınız nasıl başladı?**

Gece saat 22 civarında günlük çalışmalarımı bitirerek AST'dan ayrıldım. O gün ailece bir ahhaba gitmek için sözleştiğimizden, ben de otobüse binerek o ahhapların evinin yolunu tuttum. Otobüsten indiğimde gideceğim eve doğru yürüdüm. Köşede bir sivil emniyet arabası duruyordu, içinde sivil görevliler varmış. Şaşırıp tabii, tam anlamıyla nedir diye. Oğlum arabadaydı. Benim de gelmem gerektiğini söylediler. Eşim ve o ahhaplar da geldiler. Nereye, filan diye soruldu. Görevliler “Hiç, bir sorgu için” dediler. Ben şaşkınlık içerisindeydim. Eşim, oğlumun şeker hastası olduğunu, iğnesini olması gerektiğini hatırlattı. Onlar “Önemli değil, belki sorgudan sonra hemen gelirler bile” dediler. Ben de, hiç kuşulanacak, kaygılanacak bir

şey olmadığı için aldırmadım. Gittik. Bir süre sonra, gözlerimizi kapatmamızı söylediler, “usulen” dediler. Ondan sonra götürüldüğümüz yerin neresi olduğunu gözüm kapalı olduğu için bilmeme imkân yok. Ama tahminlerim ve eşim ve tanıdıklarımın benimle ilgilenmeleri sürecinde bunun DAL olduğu anlaşıldı.

► **Nedir bu DAL?**

Grup mu nedir işte, bilemiyorum. Adına DAL diyorlar. Yani ben DAL'a götürülmüş olduğumu çıktuktan sonra anladım. Ondan sonra göz kapalı olarak sorgu başladı. Ve sorguda konu belli oldu. Bir, İstanbul Emniyeti seni arıyor zaten, iki, buraya alınanlar hep seni söylüyor. Bir de onu bahane ediyorlar.

► **Yani böyle suçlamalar yöneltiyorlar**

Alınanlar beni söylemişler, yani 80 sonrası illegal siyasal örgütlenme ve TIP'in toparlanma çalışmaları içinde yer alıyordum. Biz biliyoruz, sen anlat, diyorlar. Üslup bu. Biliyorlar, ben anlatacağım. Ben 80 öncesi TIP'le ilgili olduğumu, ama 80 sonrası Parti'nin faaliyeti durdurulduktan sonra siyasal herhangi bir çalışmayı ve ilgiyi kestiyim, tümüyle sanat çalışmasına yoğunlaştım, zaten bunun için emekli olduğumu ve çalışmamı o yönde yürüttüğümü belirttim. Zaten daha önce de TIP'le olan yakınlığım, inandığım toplumcu gerçekçi sanat çalışması için yararlı olacağına inandığım için ve toplumcu gerçekçi sanat çalışmasının sadece bir kenara çekilerek yapılamayacağı, bunun yaygınlaşmasında, ahısıyla kurulacak sanatsal iliminde, insanın kendini tanıyan bir sınavdan geçip, gelişmesini sağlamada, bu tip bağlantıların zorunlu olduğunu düşündüğüm içindi. Bu bağlantının sanatsal bakımdan benim gelişimime de büyük yararı oldu doğrusu. Fakat legal çalışma dışında her türlü ilinti, belki de benim mizacıma göre, sanatsal çalışmaya zaten uymuyor. Yani benim o çalışmayı yapmamı imkânsız kılıyor, o konsantrasyonu, o seyi... Başka bir ortam sanat ortamı, bu anlamda açık-secik bütün eserlerimle, yazdığım, çizdiğimle, her şeyimle açık-secik bir çalışma yürütüyordum. Ama bu, açık çalışmalarında bir suç unsuru varsa, onu cesaretle inandığım istikamette savunurum, inandığım sanatı yapmak için, bir çok şeyi göze alabilir insan. Ama açık olmak kaydıyla. Bunları anlattım, gizlim saklım olmadığını söyledim. Bu onları tatmin etmedi, işte ondan sonra zor yolculuğu konuşuruma uğraşı başladı. Bu tabii, iltih konuşacak, söylecek bir şeylerim varmış kantsından ileri geliyor.

► **Peki, burada ne gibi yöntemler uyguladılar?**

Evet... İşte önce biraz vurma-etme. İlk göz korkutma anlamında herhalde. Ondan sonra çirli çıplak soyup soğuk su tutma. Tabii çıplaklık ayrıca aşağılayıcı bir duygu. Aşağılandığını hissediyor insan. Soğuk su tutma bayagi uzun sürdü gibi geldi bana. Bu yaşta ne kadar dayanır vücudum, kalbim, tansiyonum, her şeyi o anda bilemiyor insan. Ama işte düşünüyorsunuz, dayanmaktan başka çare yok. Söylenecek gizli birşeyi olan ne yapar, ne eder bilemiyorum, ama söylenecek hiçbir şey olmayınca, başka çözüm kalmıyor. Yani söylenecek birşey yok, buyrun öldürün, diyor insan. Ondan sonra elektrik verildi. Ciddi bir şey de olsa, konuşacak halikalmıyor insanın.

► **Bu arada işkencelerle aranızda ne gibi konuşmalar geçiyordu?**

Bu, yani şu anlatılmıy ayrıntıyı bile aslında hakikaten, İnsan Hakları Derneği'nin basın toplantısında da belirttiğim gibi, hatırlamak bile istemiyor insan. Ama siz sorduğunuz için, ve sonra izlerde de meydana çıkmış olduğu için, anlatmadan da olmuyor. Ancak yine de bir söyleşide insan ayrıntıları anlatmakta güçlük çekiyor. İşkencenin müesseseseleştiğini görüyorsunuz. Sorgunun sanki alışılmış yolu işkencedir ve bu yapıdır, normaldir. Buna da zaten dayanamaz insan. Çünkü bir değil, beş değil, onbeş değil, yirmibeş değil, yani belki dayanılabilir de olsa, hayır kalmaz o insandan deniyor. Ben içeri girdiğimde dayanacak diye bir meselem yoktu, çünkü gizleyecek bir şeyim yoktu.

► **Sayın Onay siz mahkemeye çıkarılmaya bile gerek duyulmadan DGM Savcısı tarafından serbest bırakıldınız. İşkenceler, sizin serbest bırakılma olayınızın öncesinde tavırlarını değiştirdiler mi? Eğer böyle olursa nasıl bir tavır değişikliğiydi bu?**

Bu kimseler durum fiyatko noktasına dönuştükten sonra, örneğin mecbur olup da yapmışlar havasında falan oluyorlar. Yine hava, çıkınca işkenceden hiç söz edilmemesini sağlama kaygısı yönüne dönuşüyor. İşkence şu yaptı, bu yaptı, şu kişi, bu kişi meselesi değil, bir müessese. İsterseniz sanatçı duyarlığı deyin, şunu diyeceğim, işkencenin varlığını söne erdirilmesini isterken ben, bunu, bunu uygulamak durumunda bırakılan görevlilerin de tekrar insanlığa kazanılmalarında tek çare olduğu için istiyorum. Çünkü onların hayatlarının da, hayat olduğunu sanmıyorum.

► **Dışarı çıktıktan hemen sonraki duy-**

gularınızı öğrenebilir miyiz?

Bütün bunları unutmaya çalışma hissi. Herkes öyle oluyor herhalde. Bunları olmamış sayma, yeter ki bir daha kimseye olmasın. İnsan kendine olanları, bütün çektiği acıları hiç olmamış saymaya hazır oluyor, yeter ki bundan sonra kimseye olmasın.

► Toplumumuzda sizce neden işkence yapılıyor?

Neden işkence yapılıyor? Başlı başına bir tahlil konusu bilemiyorum. Kolaylık mı diyelim, göz korkutmanın bir yolu mu diyelim, bilemiyorum. Aslında yasalara karşı bir suç söz konusu olduğunda onun cezası asla hafif-senecek, küçümsenecek oranda değil. Örneğin en ufak bir fikir suçuna bile yıllarca hapis cezası çekebilecek yasalar var. Ama bu bile yeterli görülüyor. Daha etkin, daha yaygın, insanları psikolojik olarak sindirecek ve onlarda eziklik duygusu yaratacak bir ortam yaratılmak isteniyor.

► İşkencenin kökünün kazınması bizim toplumumuz için hangi şartlarda mümkün?

Bu içiçe tabii. Demokrasi mücadelesinin kazanılması ile mümkündür. Ama demokrasi mücadelesinin kazanılması için de, işkencenin bir usulmuş gibi algılanışıyla mücadele etmek gerekir. Yani bu çaba içiçe.

► Şu küçük işkence olayının mecburi kesintisini bir yana bırakırsak, Onay'ın faaliyetlerine devam ettiğini biliyoruz. Yeni dönemde hazırladığınız ve hazırlamayı düşündüğünüz oyunları bize kısaca anlatabilir misiniz?

Hay hay. Öbür cevaplar daha az keyifli olmuş değil ama, en keyifle yanıtlayacağım soru da bu oluyor. Bu kesinti bir defa "Bu Zamlar Bana Karşı" oyununun provasının arasına girer. Ama onu bir engel olmaktan çıkaracak yoğunlukta devam edip "Bu Zamlar Bana Karşı" kabaresini daha önceden tesbit edilen güne kesin yetiştirme çabasındayız. Oyunun sanatsal düzeyinin de bu kesinti dolayısıyla azalmaması için, bütün gayretimizi sarfediyoruz. Bunun yanında gene hem çok güzel, hem ilginç bir olay. TOBAV'ın oyun yarışmasına kattığım "Sanatçının Ölümü" adlı oyununun derece aldığını ben içerde iken televizyon söylemiş. Bunu çıkınca öğrendim, uygulandı tabii. O oyunun oynanması için TOBAV'da çalışmalar vardı. O çalışmaların durmadığını öğrendim, çok sevdim. Yazdığımı yalnız oyun yazma alanında değil, öykü, roman gibi düzyazı alanında da geliştirmeyi doğrusu istiyorum. Şiir çalışmalarını şu güne kadar, oyunlar içinde şarkılar şeklinde geliştirdim. Buna neden şiir deme çüretini gösteriyorum? Şunun için. Benim ve bizim inandığımız müzikli oyunlarda şarkı, alelade sözlerin üzerine bir takım müzikler yapılması değil, o şarkının sözlerinin de başlı başına şiir olmasını gerektirir. Dolayısıyla onların da hakikaten şiirsel düzeylerinin yüksek olmasını gerektiriyor. Ben ona da çabalıyordum bugüne kadarki bir çok oyunumda. Ama ayrıca şiir yazma alanına geçmemiştim. İçerde iken sürekli yağmur yağıyordu. Biliyorsunuz Ankara'da bir yağmur özedik uzun bir süre. Yağmur sesini devamlı duyuyordum. Bir ara yağmur sesi kesildi. Sanki o sırada yağmur kesilse ne olur? Ama bir his meselesi. Bir anda şeyi farkettim. Yağmur sesi dışarıyla bağlantı gibiydi. Kesilince, istemedim, yani tekrar başlasın istedim. O arada bir dize akıtma geldi. Belki de o dize, bundan sonra oyun şarkısı dışında da, şiir yazma çabasının bir çıkışı olacak. "Yeter ki yağmur kesilmesin dışarda."

KİTAPTA YERİ VAR

Bir AP milletvekili 12 Eylül'den sonra Dil Okulu'nda kendi gibi gözaltında bulunan bir arkadaşına "eski günler'den söz ederken, "biz 450 kişi Meclis'te kata kata verip bir kanun çıkarız. 45 milyon kişi bu kanunların boşluklarını bulmaya çalışır" demişti.

Oysa o günlerde en iyi kanunların 450 kişi tarafından değil, mümkün olduğunca az kişi tarafından, örneğin 5 kişi tarafından, yapılacağı görüşü revaçtaydı. O 450 kişi değil kanun yapmak, daha kend; başkanlarını bile aylarca seçemiyorlardı, hatta devlet başkanını bile seçmekten aciz kalmışlar ve devleti başsız bırakmışlardı. Bunun kabahati o 450 kişideydi, onların mensup buldukları partilerdeydi; en büyük suçlu ise cahil olduğu için demokrasyi hazmetmemiş olan ve o partilere, onların adaylarına oy veren seçmendi. 12 Eylül'de devlet başa, yasama da seri çalışan bir kurula kavuşmuştu.

Böylece birbiri ardına yasalar, anayasalar, yasa gücünde kararname çıkarıldı. Her şey inceden inceye dönüştü, elbise söküldü, yeniden kesildi, biçildi ve milli bünyeye en uygun hale getirildi. Derken seçmen için hangi partilerin hayırlı, hangilerine hayırsız oldukları, partileri hangi isimlerin yönetemeyecekleri, hangilerinin yönetebilecekleri, o partilerin adaylarından hangilerinin seçmene layık olabileceği, hangilerinin olamayacağı ilh. belirlendi. Seçmen bu kadar düşünmenin seçmen iradesine saygıyla bütünleştirilmesi gerekiyordu. seçmen iradesine saygı da, seçilmiş milletvekillerinin başka partilere transfer edilmelelerinin önlenmesiyle, böylece seçilmiş parlamenteronun da itibarının korunmasıyla sağlanacaktı.

Gel zaman, git zaman, memlekette birtakım başka siyasi rüzgârlar esmeye başlayınca, seçilmiş milletvekillerinin bir kısmı da o rüzgârlara göre yelken çökmek ihtiyacını hissetmiş olacaktı ki, beş kişinin yaptığı kanunun boşluklarını bulmaya çalıştılar, önce birkaç SHP'den ayrılıp DSP'nin kuruluşuna katıldı. Sonra Yazar formülü bir parti doğdu, fırsat bu fırsattır diye bir kısmı da DYP'ye geçip grup kurdu. Derken, Yazar ve Yazarcular ANAP'lı oluverdiler. Ve kurulmuş bulunan bu mebus marketin son müşterisi Ecevit oldu. Hazine yardımı vaaadinin de teşvikle, SHP'den yaptığı transferi bir cuma günü kurulup, pazartesi günü feshedilen halta-sonu partisiyle gerçekleştirdi.

Demek ki, parlamenterlerimiz kanunların boşluklarını bulmakta 45 milyon kişiden daha da mahirmişler. Kaldı ki, bu usuller onlar tarafından da keşfedilmiş değil, söz konusu yöntemlere dinimizde hiyle-i şer'îye denildiğine göre bu gelenekler bize şeriat zamanlarından kalmış.

Uzun sözün kısası, hiyle, kitabına uydurduğu zaman şer-i hiyledir, yani hem meşrudur, hem de mübahar. Dahası da, kitaba uydurma işini de en iyi o kitabı yazanlar bilmektedir. Peygamber Elendimiz S.A.V. de böyle yapmıştı, kölesinin boş düşen kansını nikâhına aldıktan sonra yeniden eski kocasının nikâhına gönderip kölesini karısına kavuşturmak gibi bir alicenaplığı üttederek, şeriatla kolaylık göstermişti.

Osmanlı İmparatorları da hiyle-i şer'îye ile çözemedikleri bir çok sorunun Şeyhülislam fetvalarıyla hall ettiler. Ama bir memleketi sultan buyruklarıyla ya da Şeyhülislam fetvalarıyla yönetmek alışkanlığı, cumhuriyetten sonra da oradan kalkmamış olacak ki, oradan almış küsur yıl geçtikten sonra bile bize hadisler, şeriat hükümleri, seyfiye nizamnameleri yol gösteriyor.

Oysa hiyle, şer-i de olsa hiyledir. Hiyle şeriatla ve mevzuatla uygun olmakla hiylelikten çıkmaz. Çünkü ahlâk ve ahlâksızlığın tarifi kanunlarda aranmaz, hele hele o kanunlar siyasi ahlâki hiç mi hiç bağlamaz. Nasıl ki, kanun bir politikacının yalan söylemesini yasaklamıyorsa, ahlâksızlık yapmasını da yasaklamaz. Fakat her şey kanunlardan ibaret değildir ki, onların da üzerinde birtakım yerleşik değerler, ahlâk kuralları vardır.

O değerlere habire saldırılır, o değerler yozlaştırılıp önemsizleştiriliyor diye onlardan uzaklaşmak, ancak ve ancak o değerlerden rahatsız olanların, onları yok etmek isteyenlerin işidir. O değerlere en ağır saldırılan yöneltmiş olanlarla pazarlıklar yapıp, o değerlerin çönmelerini bir adım daha öteye götürerek ölüme ve topluma hizmet etmek mümkün değildir.

Burjuva politikasına ahlâk öğütü vermek işimiz değil, ama bir ülkede ahlâk dışı her şeyi göstermek ve bunda burjuva politika arenasının payını da özellikle işaret etmek görevimizdir. Çünkü ahlâk kavramı tek başına alındığında ortaya bir soyutlama çıkmaktadır. Oysa ahlâk dışı kalmayı vareden nedenler mevcuttur. Konumuz somutunda baş neden içinde yaşanılmakta olan ara rejim ve onun özellikleridir. Bir zamanlar ara rejim kara rejimdir diyenler, sonra da karakış bastırıldığında uzun bir kiş uykusuna yatanlar şimdi kara rejimin kara yanına sarılıp ioprağın üzerine çıkmaya çalışanlar... bunların hepsinin nedeni ara rejim ve onun yarattığı veya değiştirdiği politikacı tipinin özellikleridir. Ve kara rejimi aralayıp oradan aydınlığa ulaşmak bu rejimin tipleriyle, yöntemleriyle ya da gene aynı rejimin içindeki karşı-yöntemlerle mümkün olmayacaktır.

Ahlâki bugün yaşanmakta olan dejenerasyonu, onun siyasal ahlâk üzerindeki gölgesini idealist kavramlar olmaktan çıkarmak için, olan biteni ibretle seyretmek noktasından çıkıp, olan bitene karşı olanları değerleriyle, inançlarıyla, dünya görüşleriyle birleştirip harekete geçirmek gerekmektedir. Bunun yolu da her şeyden önce politika arenasında varılmaktan, güçlü bir odak olarak yer almakta geçmektedir. Bunu başardığımız takdirde ve başarana kadar politika sahnesinde daha çok çok oluca "pes, bu kadar da olmaz" diye şaşırıp kalmaktan kendimizi alamayacağız.

"Yaşanmakta olan dejenerasyonun siyasal ahlâk üzerindeki gölgesini idealist kavramlar olmaktan çıkarmak için olup bitene karşı olanları, değerleriyle, inançlarıyla, dünya görüşleriyle birleştirip harekete geçirmek gerekmektedir."